

MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

It-Tlieta 30 ta' Mejju 2017

Il-Hin għall-Qari u n-Noti: 18:00 – 18:05

Il-Hin tal-Eżami: 18:05 – 20:05

F'dan l-eżami l-istudenti la jistgħu jużaw dizzjunarji u lanqas kotba oħra.

*Wieġeb iż-**żewġ** taqsimiet.*

- A.** Sib l-iżbalji ortografici f'dawn it-tliet siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma shiha fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta 1

GAZZETTI

F'erbgħin sena żwieġ, Pawlina qatt ma wriet lil żewġha li hija kienet taf sewwa li, qabel ma żżewweġ lilha, huwa kien jinnamra ma' Susanna. Qatt ma wrietu li kienet taf ukoll li Susanna kienet telqitu għax qalet li marritilha l-**volontà** u li huwa tant kien ħadha bi kbira li kien għoddu telaq lejn l-Awstralja. U **min**-naħa tiegħu, Nenu qatt ma wera lil martu Pawlina li huwa kien jaf ... li hija kienet taf. Għalihom it-tnejn Susanna kienet biss il-bejjiegħa tal-**gazzetti** li kellha ħanut fil-pjazza hdejn il-venda u li, **minbarra** gazzetti, kienet tbigh kull xorta ta' rivisti, kotba rħas u kull oġġett marbut **mal**-iskola. U baqgħet xebba.

Iżda tul erbgħin sena żwieġ, **m'għaddietx** gurnata waħda li Pawlina ma ħasbitx f'Susanna. Qatt ma setgħet tnizzilha li **għal** żewġha Nenu hija kienet biss premju ta' konsolazzjoni. Kif qatt setgħet **Pawlinu** tinsa lil Susanna, meta ta' kull **filghodu**, żewġha kien jgħaddi għandha jixtri l-gazzetta? Mindu **rtira** mix-xogħol, Nenu kien ħa **drawwa** jqatta' siegħa shiha jifli l-*Orizzont* mill-bidu sal-aħhar. Pawlina kienet tnewwillu l-kafè u l-ħobż mixwi, imma Nenu qajla kien jerfa' għajnejh lejha. Bilkemm kien ikun jaf x'inhu jixrob u jiekol. **Mohhu** kien ikun f'dik il-mishuta gazzetta. Imma le ... hi kienet taf! Żewġha ma kienx ikun qed jaqra dwar l-istrajtk tal-karozzi

tal-linja jew dwar l-aħħar dibattitu fil-parlament. Żewġha jkun qed jara l-ghajnejn żoroq ta' Susanna li f'it minuti qabel tkun **newlitlu** l-gazzetta. Ikun għadu qed iħoss it-tmellisa misruqa ta' subghajha meta tatu l-bqija. Mhux ta' b'xejn ġieli kien idum kwarta sħiħa jiċċassa lejn l-istess vers tal-istess paġna.

Meta darba Nenu qalilha li sejjer jixtri żewġ karti tal-*airmail*, biex jikteb lil binhom Johnny li snin qabel kien emigra lejn Toronto, l-ghada stess Pawlina ħaffet tmur tixtrilu tliet tużżani sħaħ ... biex ma jkollux għalfejn jersaq lejn il-ħanut ta' Susanna bla bżonn. Imma dak l-imgharraq ta' żewġha kien dejjem jivvinta xi skuża: daqqa lapas HB, daqqa kobba **spag**, daqqa flixxkun linka *Stephens* ... donnha ż-żjara ta' kull filgħodu biex jixtri l-gazzetta ma **kinitx** tibbastah! U mindu bdiet tohroġ *Ix-Xewka* kien zied żjara oħra flgħaxija, darba fil-ġimgħa.

Xi drabi Pawlina kienet **tibża'** li se trabbi barxa fl-istonku. Ma kinitx tifla tarah jitempra bil-galbu dak il-lapes HB li jkun xtara mingħandha jew tosservah jifraħ b'subghajh imċappsin bil-linka tagħha. Vendetta waħda biss kien fadlilha. Meta tkun qed tqaxxar il-basal u l-patata, kienet tiftaħ beraħ żewġ paġni tal-*Orizzont* jew tax-*Xewka* u tiegħu gost **timliehom** bil-qxur mimlijin ħamrija jew ġmied. U meta tlesti, araha tgeżwer kollox bl-akbar guffaġni u ssabbathom ġol-landa taż-żibel, waqt li ġo qalbha ttennilha: "Hemm biss postok, ja gazzetta mishuta!" Imma wara t-**tqaxxir** tal-basal, ghajnejha kienu jkunu **mimlijin dmugh** ... u dik ix-*Xewka* kienet l-akbar xewka f'qalbha.

Iżda sa fl-aħħar id-destin henn għaliha. Ghodwa waħda l-ħanut tal-gazzetti ta' Susanna baqa' magħluq.

"Smajt li sabuha mejta," qaltu Pawlina waqt li ffissat ħarsitha fuqu.

"Le," weġibha Nenu bla ma qala' ghajnejh minn fuq il-kikkra kafè iswed, "Peter ta' Lela qalli li laqget ċemplet lil Marisa t'ohtha u Dun Lawrenz laħaq għamlilha l-grizma."

"Dażgur ... laqget qarret kollox, tarax!" xtaqet twiegħu Pawlina. Imma baqgħet b'fommha **mitbuq**. L-aqwa li issa Susanna kienet żelqet minn bejniethom darba għal dejjem. Ma kienx

jimpurtaha jekk marritx il-Ġenna jew l-Infern jew il-Limbu. L-aqwa li ma kinitx se tara aktar gazzetti li messew ma' jdejha, u kobob ta' spag, karti tal-*airmail* u lapsijiet HB. Għall-ewwel darba, tul erbgħin sena shaħ, Pawlina hassitha trabbi l-ġwienah. Hassitha tixtieq titla' fuq il-bejt tkanta u ddur ċirku tond b'idejha miftuħin. Nenu ma baqax jixtri aktar il-gazzetta għax qal li ma kellux aptit jieħu mixja sal-ħanut ta' Ġulin, fit-tarf l-iehor tar-raħal. U l-ħanut ta' Susanna baqa' magħluq. Sa fl-aħħar Susanna kienet marret tiffonda, waqt li hi kienet għadha hemm ... tbaqbaq bil-ħajja. Lil Nenu bdiet tnewwillu l-kafè iswed u l-ħobż mixwi bi tbissima ħafifa fuq fommha, u kull filgħodu Nenu beda joħroġ fil-bitha jilgħab mal-qsari. Tassew li kien aktar jintilef jitkellem mas-**sardinell** milli magħha, imma **tal-anqas** dik il-gazzetta nkejjuża kienet marret għand boxxla xjaten. U hekk għal Pawlina beda żmien ta' paċi mill-oħla.

Iżda jaħasra, dil-paċi kien għomorha qasir! **Sewwasew** **disat ijiem** wara l-mewt ta' Susanna, hekk kif Nenu wasal lura d-dar mill-quddiesa ta' flgħaxija, qal li qed iħoss bħal **uġigh** fuq sidru, daħal jirremetti fil-loki, hassu ħazin u f'leħha ta' berqa kollox inqaleb ta' taħt fuq ... il-ġirien, it-Tabib Bonanno, Dun Lawrenz! Siegħa wara Nenu kien iebes stendut iħares fil-vojt lejn *Orizzont* bla tmiem.

Pawlina bkiet u tat fuq wiċċha sa **ma** Lela u Marija u Filumen kaxkruha lejn il-kċina u **geghluha** tixrob żewġ kikkri kafè iswed. Imma wara li ġew **keffnuh** u Dwardu l-kummissjunant qiegħdu got-tebut, Pawlina bagħtet lil kulhadd lejn daru għax qalet li trid tqatta' l-lejl waħidha miegħu. Issa għajnejha kienu xxuttaw mid-dmugħ u kif lemħitu kalm u seren, bil-libsa l-irrigata u ż-żarbun ileqq, resqet lejha u xarbitlu daqqa ta' ħarta b'kemm saħħa kellha.

“Ma flahtx 'il bogħod minnha hux, ja qaħbu li int!”

Sabbtitlu l-għatu tat-tebut fuq wiċċu u ma ratux aktar.

(Adattata minn *Vespri* ta' Trevor Żahra)

Nhar il-11 ta' Mejju se jidhlu fis-sehħ regoli doganali godda li se jissimplifikaw il-ħajja għan-negozji li jinnegozjaw fl-Ewropa u se jiproteġu aħjar lill-konsumatur kontra oġġetti **illegali** u ffalsifikati.

Il-Kodiċi Doganali tal-Unjoni (KDU) il-ġdid jirrappreżenta reviżjoni **ewlenija** tal-leġislazzjoni doganali tal-UE eżistenti, li tmur lura **għall**-1992. Huwa pass importanti għall-Unjoni Doganali **Ewropea**, il-qafas li jippermetti aktar minn €3 triljun fi fluss ta' oġġetti minn u lejn l-UE kull sena.

Ir-regoli l-godda għandhom l-għan li:

- jippermettu li n-negozjanti jiżdoganaw il-proċeduri doganali b'mod aktar sempliċi u malajr u jwasslu l-oġġetti lill-konsumaturi b'mod aktar rapidu u irħas;
- jiproteġu lill-konsumaturi b'mod aħjar kontra oġġetti illegali jew li ma **jirrispettawx** ir-rekwiżiti ambjentali, tas-saħħa u tas-sigurtà Ewropej;
- itejbu l-**kooperazzjoni/koperazzjoni** bejn l-**amministrazzjonijiet** doganali bl-għajnuna ta' sistemi godda tal-informatika.

Pierre Moscovici, il-Kummissarju għall-Affarijiet Ekonomiċi u Finanzjarji, it-Tassazzjoni u d-Dwana, qal: "Unjoni Doganali tal-UE effiċjenti tiffacilita l-kummerċ filwaqt li ssaħħaħ ir-regoli neċessarji għas-sigurtà u s-sikurezza u d-drittijiet tal-proprjetà **intellettwali**.

Il-Kodiċi Doganali l-ġdid tal-Unjoni jiftaħ il-**bibien** għal sistemi tal-IT avvanzati godda li ser jipprovdu dejta veloċi u ta' **kwalità** fuq oġġetti li jiġu **nnegozjati** u se jippermettu kordinazzjoni mill-qrib fost l-amministrazzjonijiet tal-Istati Membri tagħna".

Is-sistemi moderni tal-informatika huma essenzjali biex jippermettu li s-sistemi doganali jaħdmu b'mod effiċjenti u jinsabu fil-qalba tar-regoli l-godda. Il-KDU l-gdid ipogġi fis-seħh is-sistemi tal-IT li kemm l-amministrazzjonijiet doganali kif ukoll in-negozjanti għandhom bżonn għal żdoganar sempliċi u rapidu tal-proċeduri doganali **filwaqt** li jiżgura wkoll li jitwettqu l-verifiki u l-kontrolli kollha **neċessarji**. Ir-regoli l-godda huma r-risultat ta' djalogu **rigoruz** u komprensiv li jinvolve s-sħab kollha.

L-Unjoni Doganali hija unika fid-dinja. Din hija l-pedament tal-Unjoni Ewropea u hija essenzjali għall-funzjonament tajjeb tas-Suq Uniku. Ladarba jiġu żdoganati mid-Dwana fi Stat Membru wieħed, l-oġġetti jistgħu jiċċaqalqu b'mod ħieles fi ħdan l-Unjoni billi **l-Istati Membri** kollha japplikaw l-istess regoli għall-protezzjoni tad-dħul u fil-fruntieri esterni.

It-28 amministrazzjoni doganali tal-UE għandhom jaġixxu daqslikieku kienu entità waħda, filwaqt li jiffacilitaw il-kummerċ u l-ħarsien tas-saħħa u s-sigurtà taċ-ċittadini kollha tal-UE. Dawn **mhumix** kompiti faċli. L-UE hija waħda mill-akbar **blokki** kummerċjali fid-dinja. Fl-2015, l-UE kienet responsabbli għal kważi 15% tal-kummerċ dinji f'oġġetti li jiswew €3.5 triljun. Il-ġestjoni ta' dan il-volum ta' kummerċ internazzjonali teħtieġ immanigġjar ta' miljuni ta' dikjarazzjonijiet doganali kull sena b'mod rapidu u effiċjenti.

Iżda d-dwana **qiegħda** hemm ukoll biex tipproteġi. Hija għandha rwol importanti fil-ġlieda kontra t-**terroriżmu** billi tagħmel kontrolli għat-traffikar illegali tal-armi tan-**nar** u l-kummerċ illegali ta' **xogħlijiet** tal-arti u ta' beni kulturali. Hija tipproteġi lill-konsumaturi kontra oġġetti li huma ta' riskju għas-saħħa u s-sigurtà. Pereżempju, fl-2014, fl-UE ġew ikkonfiskati 454.2 tunnellata droga, 35 miljun oġġett iffalsifikat u 3.2 biljun sigarett.

Kontrolli xierqa jeħtiegu informazzjoni rapida, ta' kwalità **għolja** u aġġornata u koordinazzjoni b'saħħitha bejn l-amministrazzjonijiet doganali **tal**-Istati Membri tagħha.

(Adattata **minn** stqarrija għall-istampa fis-sit tal-Unjoni Ewropea, 29.04.2016)

Silta 3

ĊIKKU

L-ewwel haġa li qabbadni l-maniger kienet li ninkalja mimli xkora ġellewż, **inkissru** u **nagħżel** il-qalba. Armajt mejda fit-taraġ tal-bejt u bdejt inkisser il-ġellewż. Biex infittxu neħilsu baġħtuli tnejn oħra biex jgħinuni. Issa jien il-ġellewż inħobbu wisq, u t-tnejn l-oħra kielu daqsi. Biex **tagħqad**, ġew xi sitt tfajliet biex **iniżżlu** l-kaxxi tal-kartun mir-raff ta' taħt il-bejt, u mlejniehhom il-bwiet, u huma pattewlna biċ-ċikkulata friska friska. X'festa għamilna! Imma hej meta ġejt biex nagħti x-xogħol lill-maniger, sabli mal-wiżna nieqsa! U spiċċajt barra.

Ipprovajt xi ċekċikiet oħra, u fl-aħħar spiċċajt it-tarzna. Eh! Ix-xogħol hawnhekk kien iebes. Li kien għaliya kont nitlaq, imma kliem omni kien żonqor. Kelli **nibża'** għall-post. Kif kont **imxabba'** sal-ponta ta' mnieħri, wieħed minn shabi qal kelma li dahħlitli fellus f'rasi. Insiefer? Dik hi, insiefer! Imma kien hemm intopp kbir. Ma kellix flus għall-passaġġ. Allura aħseb u ġib lil **min** jaħseb, qtajtha li naħrab ma' xi vapur. Wara inqas minn ġimgħa gietni x-xoqqa f'moxtha, għax tlajt bix-xogħol fuq tanker li kien wasal biex jitlaq. Staqsejt meta kellu joħroġ, u **dakinhar** tellajt miegħi borża galletti u **flixxun** ċatt bl-inbid. L-aqwa, ħsibt, sakemm jitlaq minn Malta. Meta rajt li hadd ma kien ħsiebu fija, dħalt inkiss inkiss u **nghalaqt** fiċ-chain locker. Ma kien rani hadd. Domt hafna nistenna, imma wara xi sitt **sigħat** hassejt il-pjanċi jitriegħdu. Il-magni kienu bdew jaħdmu. **Mhux** wisq wara smajt is-sireni tal-laneċ **tal**-irmonk,

tlieta **1** bogħod u waħda taħti sewwa, iwieġbu lil xulxin. Bdejna niċċaqilqu, u wara xi kwarta hassejt **tbandila** hafifa. Konna barra l-port. Gerrimt galletta u niżżilt **belgha** nbid, u bdejt naħseb fejn konna se **nieqfu** l-ewwel, jekk hux Ġibiltà, jew Tripli, jew Sqallija. Marret għajni bija.

Meta **stenbaħt** ma kien diehel ebda dawl mix-xquq tal-bieb, u ntbaħt li l-vapur ma kienx qieghed jiċċaqilaq u li l-magni kienu mitfija. Milli jidher kont irqadt fit-tul sewwa. Meta stennejt żmien twil u ma smajt ebda hoss, bexxaqt il-bieb u xrift barra. Dlam ċappa. Hriġt qisni gurdien u ttawwalt **għal** barra. Konna marbutin fuq il-bagi f'port sabiħ, u fil-bogħod ilmaħt id-dwal tal-karozzi. Ikolli ngħid Tuneż, ħsibt. Inkiss inkiss iddendilt sal-ħabel oħxon tal-pruwa, ħfintu tajjeb b'idejja t-tnejn, u bdejt nieżel miegħu lejn il-baga, imbeżża' **għall**-mewt li ma naqax, għax avolja naf **ngħum** tajjeb waqgħa minn dak l-għoli mhix ċajt. Infxilt ftit meta wasalt hdejn il-pjanċa tonda li **jwaħħlu** biex **jilqgħu** l-ġrieden. Imma għaddejtha bis-sliema u ftit wara wasalt fuq il-baga. Inżajt kollox u rbatt hwejġi sorra fuq rasi biċ-ċintorin, u nżilt ħelu fil-baħar qisu żejt. Bdejt naqdef bil-għaqal biex ma nagħmilx hsejjes u biex ma nxarrabx il-hwejjeġ. Kien hemm ġibda twila għax-xatt, imma fl-aħħar hassejt il-**qiegh** u tlajt taħt ħajt għoli. Ilbist u tlajt għat-triq.

Tgħid fejn kont? Nistaqsi lil xi ħadd? Imma lil min? Għax ħlief **koppji** ta' namrati mħabblin f'xulxin ma rajtx, u xi kultant xi karozza għaddejja **mtajra**. Imma fl-aħħar nara riesaq wiehed b'**zewġt** igwielaq. Xi Tork tal-ħabb għažiż, għedt f'qalbi. Mela Tuneż, jew Tripli. Imma x'baqa' fija meta dal-proxxmu beda jgħajjat bil-karawett, u minn leħnu għaraftu. Kien Wistin Karfusu. **Għajjattlu** – “Wistin! Hawn x'int tagħmel?”

“Xi tridni nagħmel? M'intix tarani?”

“Ma kontx naf li sifirt,” għidtlu.

Ma fehemnix. “Sifirt?”

“Mhux bilfors sifirt jekk qiegħed hawn!”

“Ġej bid-dgħajsa, Ċikku?” qalli “M’għandix aptitek.”

“Le, Wist, **m’iniex** niċċajta. Hrabt minn Malta ma’ dak il-vapur”. Baqa’ jħares lejja. “Għidli ħaġa, Wistin, hawn fejn aħna?”

“Beda jrodd is-slaieb. U dak il-ħin għaddiet xalata, biż-**żgħażaġh** iħabbtu u jwerżqu. U kliemhom kien bil-Malti. Harist sewwa madwari. Konna Birżebbuġa.”

It-tarzna ma rgajt x mort. Imma b’xorti tajba smajt li l-kappillan ta’ Hal Maqtuġh kien jenħtieġ sagristan, u mort miegħu. Ma kienx xogħol ta’ tbatija. Tfarfira, kinsa, tibdil ta’ **xema’**, u suq għax sebaħ. Darba, b’danakollu, instramt, għax il-kappillan qabbadni ngħid ir-rużarju fuq il-mikrofonu, u jien il-litanija ma **naftiex**. Tlabt lil wieħed xi, dejjem **iżebbeg** hdejn in-niċċa ta’ Santa Tereża biex **jgħallimhieli**. U meta sar il-ħin bdejt. *Sal-Kirjelejson* u *Santa Marija* mexxejt, imma hemm infxilt. Allura ġieni ħsieb, hekk, bħal f’leħha ta’ berqa, biex nibda nsemmi l-ismijiet u l-laqmijiet tan-nies tar-raħal tagħna. U hadd ma ntebaħ, għandu jkun, għax baqgħu **jwieġbu** *Araprinobes*. U jien bdejt ingedwed biex ma **nifti hemx** ċar. Bdejt ngħid: “Rożi l-Mistka; Torri sa Bormla; Ġomu ta’ Sawra; Federik tal-Farka; Ġanni ta’ Leli; u Stella ta’ Ċettina ... u balleċ, meta għidt Salvu tal-Moru **kulhadd** għamel salib fuq moħħu.”

Il-kappillan ħasilni waħda bil-kif, kien se jkeċċini, imma **dakinhar** inzerta kien miet wieħed li kellu r-razzett f’xiifer l-irdum, u ħaduh fil-**kappella** tal-Madliena biex **filgħodu** jġibuh fil-parroċċa għall-quddiesa. Dun Pawl qalli biex immur nagħmel il-lejl għassa miegħu. Hadt kisra ħobż biż-żejt u qatra **nbid** u mort. Hemm ġibda ġmielha mir-raħal.

(Adattata minn *Ċekċik* ta’ Kilin)